

ЗМІНЕНИЙ СТАН СВІДОМОСТІ ЯК ДОМІНАНТНА СТРАТЕГІЯ ПОЕТИКИ РОМАНУ Ю. ІЗДРИКА «ВОЦЦЕК»

Томбулатова Іраїда Ігорівна,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української літератури та компаративістики

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ORCID ID: 0000-0002-2396-2902

Web of Science Researcher ID: AAV-7543-2021

У дослідженні сфокусовано увагу на ролі та функціях змінених станів свідомості у літературному тексті. Підкреслено, що змінені стани свідомості мають різноманітні впливи на художній світ літературного твору, структуру відносин у системі персонажів та можуть змінювати конструкцію хронотопу. Змінені стани свідомості можуть бути різноманітними за своєю природою та наслідками, ба більше, мають широку палітру (від екстазу до агонії, від сну до адитивних станів, спричинених різного роду субстанціями / речовинами). Протягом усієї історії літератури автори зверталися до змінених станів свідомості або імплемтували до сюжету героїв, що переживають або мають досвід переживання зміненого стану свідомості. Сучасна світова література не є винятковою, автори залучають змінені стани свідомості з різних мотивів та показують різні наслідки таких станів, але цікавим питанням є те, чим саме характеризується такий літературний текст, на які його конструкції може вплинути введений у текст змінений стан свідомості як стратегія. Очевидно, що кожен текст є унікальним. Статтю присвячено аналізу твору сучасної української літератури – роману «Воццек» Юрія Іздрика. За основу в статті взято два змінені стани свідомості, що є різними почасті своєї природи: стан сну та алкогольного сп'яніння, останній із яких може бути адитивним та пов'язаний із вживанням конкретної речовини. Варто зазначити, що у статті проаналізовано, як саме кожен із цих змінених станів свідомості суто формально впливає на текст роману, як бере участь у побудові ситуації, подій, як зміна поведінки або мислення одного з героїв може трансформувати систему персонажів тощо. На конкретних прикладах продемонстровано основні бінарні опозиції, які вибудовуються за рахунок наявності у романі «Воццек» змінених станів свідомості. Отже, увагу сфокусовано не стільки на психологічному, скільки на літературознавчому аналізі тексту.

Ключові слова: змінені стани свідомості, поетика, сучасна література, зміст, форма.

Tombulatova Iraida. The altered state of consciousness as a dominant strategy of the poetics of the novel "Wozzeck" by Yu. Izdryk

The research focuses attention on the role and functions of the altered states of consciousness in the literary text. It is emphasized that the altered states of consciousness have various effects on the artistic world of a literary work, the structure of relationships in the system of characters and can change the construction of the chronotope. Altered states of consciousness can be diverse in nature and consequences, moreover, have a wide palette (from ecstasy to agony, from sleep to additive states caused by various substances). Throughout the history of literature, authors have addressed altered states of consciousness or implemented characters experiencing or having the experience of experiencing an altered state of consciousness into the plot. Contemporary world literature is not exceptional, authors involve altered states of consciousness for various reasons and show various consequences of such states, but an interesting question is what exactly characterizes such a literary text, and what its constructs can be affected by the altered state of consciousness introduced into the text as a strategy. Obviously, each work is unique. The article is devoted to the analysis of the text of modern Ukrainian literature – the novel "Wozzeck" by Yuriy Izdryk. The article is based on two altered states of consciousness, which differ owing to their nature: the state of sleep and alcohol intoxication, the latter of which can be additive and is associated with the using of a specific substance. It is worth noting that the article analyzes the way exactly each of these states of altered consciousness affects the text of the novel in a purely formal way, how it participates in the construction of situations and events, how a change in the behavior or thinking of one of the heroes can transform the system of characters, etc. Specific examples demonstrate the main binary oppositions that are built due to the presence of altered states of consciousness in the novel "Wozzeck". Therefore, attention is focused not mainly on the psychological area as on the literary analysis of the text.

Key words: altered states of consciousness, poetics, contemporary literature, content, form.

Вступ. У художніх текстах літераторів різних епох різноманітних національних літератур імплемтування зображення змінених станів свідомості виконувало і виконує безліч функцій як на рівні змісту, так і на рівні форми (фактично, узагальнено – поетики) творів. Апелювання до змінених станів свідомості як до текстової стратегії залишається частотним і в інструментарії сучасних письменників. Виключенням не стали й українські автори, серед яких – Юрій Іздрик. Його роман «Воццек» видається цікавим для широкого кола літературознавчих досліджень: від аналізу авторської присут-

ності в тексті до інтертекстуальних студій. Зазначений літературний твір може стати матеріалом для широкої палітри гуманітарних досліджень, але цю статтю присвячено саме ролі змінених станів свідомості на різних рівнях поетики вище зазначеного літературного тексту.

Матеріали та методи. Починаючи дослідження з приводу змінених станів свідомості, хоч і суто літературознавче, неможливо не згадати про працю С. Котлера та Дж. Уїла [4], в якій йдеться про важливість існування таких станів та спостереження за ними

та наслідками змінених станів свідомості, розглянуто психологію, нейробіологію, фармакологію та технології змінених станів свідомості. Прикметною також є стаття 2011 року Л. Присяжнюк «Змінені стани свідомості як текстовий феномен: досвід лінгвопсихологічного аналізу» [7], де проаналізовано проблеми онтологічного та гносеологічного їх статусу. Також для поглиблення теоретичних знань щодо кола проблем важливо звернути увагу на наукову студію М. Жидко «Феноменологія та топологія станів свідомості в контексті цифрового футурошоку» [1]. І, зважаючи на те, що актуальне дослідження торкається саме артефакту сучасної української літератури, варто залучити до процесу роботи А. Лембеке «Дофамінове покоління. Де межа між болем та задоволенням» [6], в якій йдеться про світ сучасних залежностей, які оточують нас всюди і щодня. Метою статті є дослідження ролі та функцій змінених станів свідомості на різних рівнях поетики тексту роману «Воццек» Юрія Іздрика [2].

Результати. Відомо, що термін «поетика» має ряд визначень. Звертаючись до Літературознавчого словника-довідника, фіксуємо, що «поетика – термін літературознавства, який постійно зазнавав внутрішньої змістової переакцентації у зв'язку із еволюцією художньої літератури (...) Подекуди П. називають, на відміну від теорії літератури, ту частину літературознавства, яка вивчає її конкретні сегменти (композиція, поетичне мовлення, версифікація і т. п.), наявні спроби замінити її одним із напрямів теорії літератури – стилістикою, присвяченою висвітленню поетичного мовлення. Інколи поняття «П.» використовується для обслуговування певних локальних потреб розкриття жанру (роман у віршах, притча та ін.), цілісної системи творчих засобів письменника, стильових тенденцій або літературних напрямів, зокрема історичних закономірностей цього розвитку» [10, с. 542-543]. Якщо говорити про поетику конкретного художнього твору, то треба розуміти, що йдеться і про зміст, і про форму літературного тексту. Тут маємо на меті розглянути художній світ твору як особливу складову поетики, що вміщає у себе і хроно-топ, і систему персонажів, і предметний світ, не оминаючи й особливості структури аналізованого тексту.

«У психології змінені стани свідомості трактуються як нетривалі непатологічні психосоматичні стани, які виникають у психічно здорових людей під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів. Ці стани суб'єктивно розпізнаються самою людиною чи стороннім спостерігачем як відхилення від нормального стану. Змінені стани свідомості можуть супроводжуватися такими характерними симптомами: змінами перебігу розумових процесів; порушенням відчуття часу; втратою контролю над власною емоційною сферою; викривленням сприйняття образу власного тіла; перекручуванням смислу й значення; відчуттям відродження; підвищеною чутливістю до навіювання» [7, с. 110].

Змінені стани свідомості можуть бути різноманітними.

Часто змінені стани свідомості пов'язані з екстатичними станами. «Свідомість – потужний інструмент, але повільний: вона може одночасно обробляти лише

невелику кількість інформації. Натомість набагато ефективнішою є підсвідомість. Вона здатна опрацювати набагато більше інформації за значно коротші проміжки часу. В мить екстазу свідомість відпочиває, а підсвідомість перебирає роботу на себе [4, с. 23–24].

У художньому тексті змінені стани свідомості можуть впливати на поведінку персонажів, що в свою чергу «рухає» (є мотивом) їхніми вчинками та формує події та ситуації, з яких складаються фабула, сюжет та композиція літературного твору.

Виходячи з дослідження Л. Присяжнюк: «Змінені стани свідомості як частина системи художнього тексту є художнім утіленням альтернативних форм свідомості у сукупності вербальних і персонажних образів. Основним засобом втілення змінених станів свідомості є зміна звичного ритму сприйняття персонажем дійсності. Уповільнення чи прискорення такого ритму відображується шляхом експресивності синтаксичної організації художнього тексту (використання паралельних і безсполучникових конструкцій, перелічення, повтору тощо), а також семантики мовних одиниць. Аналіз змінених станів свідомості у системі словесних образів дозволяє виокремити такі тенденції: 1) втілення змінених станів свідомості пов'язане з семантикою мовних одиниць і їх організацією в тексті та сюжетно-композиційною побудовою художнього твору; 2) вербалізація відбувається не як результат застосування окремих вербальних засобів, а внаслідок взаємодії фонетичних, морфологічних, лексичних, синтаксичних і семасіологічних засобів» [7, с. 112].

Маємо зазначити, що роман «Воццек» уже на рівні архітектоники репрезентує одну з основних бінарних опозицій цього літературного тексту, адже формально складається з двох розділів: «Ніч» та «День». Очевидно, що події вночі так чи інакше пов'язані зі сном, що теж є одним із утілень варіанту зміненого стану свідомості. Д'єго Калб та Ана Морено в книзі «Сон. Наука сну, або Пробудження після неспокійної ночі» наголошують: «Питання про межу між світом сновидінь і світом реальності давнє, надзвичайно давнє. Ми можемо знайти приклади у філософії, літературі, кінематографі. А проте інтерес до цього невичерпний і робить тему завжди актуальною. Усім нам довелось бодай раз бачити сон, повний таких випробувань, трагізму чи потрясінь, що хоча він залишився тільки спомином, однак становить частку нашого життєвого досвіду. Як мовив Густаво А. Беккер у «Симфонічній увертюрі» до своїх «Рим»: Мені важко визначити, що мені наснилося, а що насправді відбулося зі мною». І він не перший і не останній, хто означив цю дилему. У хвилюючому оповіданні «Вночі горілиць» Хуліо Кортасар занурює нас разом зі своїм героєм у два паралельні світи, між якими пролягла відстань у часі й просторі. Читаючи його, ми губимось у чергуванні сну та неспання» [3, с. 89]. Сон – це і «подорож», і викривлена реальність (квазіреальність) і квазісвідомість героя, де з ним можуть відбуватися події різного плану, що так чи інакше впливають на його враження, емоції, психологічний стан, життєвий досвід, отже – особистість, що формує характер персонажа у літературному творі.

Це, безумовно, корелює з аналізованим художнім текстом. А. Черниш підкреслює: «Порушена хронологія тексту, наратологічне багатоголосся й щільне сплетіння реального й ірреального дискурсів, сновійна канва сюжету сприяють особливому моделюванню психоаналітичного інструментарію. Ю. Іздрик користується широким арсеналом психоаналітичних кодів – візії, марення, асоціації, сповіді, проявлення різних альтер-его, викривлене розуміння світу, порушення процесу соціалізації персонажа» [9, с. 239]. В романі «Воцтек» сон (як втрату свідомості) героя репрезентовано наступним чином: «Свідомість повернулася за якийсь час – не «згодом», і не «незабаром», і не за кілька хвилин, а через невідомо яку кількість чи протяжність вашого-нашого часу – і він усвідомив, що стоїть навколішки, припершись до мушлі головою, а це не найкраща поза для царя всесвіту. «Свинство, – подумав він. – От іще свинство! Отак щоразу повертатися. І ваша-наша свідомість – свинство і свинство – завжди прокидатися зо сну, і виринати з небуття, і випадати з нічого. Давай, звертай назад. Вона там, моя люба батьківщина, моя маленька оселя, моя фазендочка, садочок мій, номерний знак. Дитя, сестро моя, поїдемо в краї, де ми з тобою нерозлучні будемо. Там все не є. Там навіть смерть не є. Це недалеко, десь тут, за Карпатами. Не є радості, не є болю, не є дня і не є ночі... Га?» Однак повернення видавалося невідворотним. І повернення означало тільки біль. Тепер лише це. Біль тепер заміняв йому весь світ. Цілий світ був болем, – він прислухався, – і це був не найкращий його різновид» [2, с. 8]. Перше, на що варто звернути увагу з точки зору художнього світу – у зміненому стані свідомості герой втрачає відчуття часу і сприймає стан сну як «небуття», тобто, загалом, нівелює хронотоп протягом перебування у стані сну. Там відсутнє все, що пов'язано з емоціями, матерією та навіть сама смерть (отже, цей стан нагадує безмежну вічність, у яку поринає персонаж), після «повернення» герой стикається з територією болю та, що важливо, акцентує на не-унікальності свідомості («ваша-наша свідомість»), що сигналізує, що ця територія болю, куди повертається герой, має не індивідуальну свідомість, а свідомість, на яку впливає хтось / щось, колективний універсум. Це певним чином ідентифікує картину світу персонажа у широкому сенсі для читача.

«Я гарячково згадував – щоб відділити правду від темряви...» [2, с. 58] – наголошує герой і читач може збагнути, що у темряві (вночі) світ видозмінено і він не є реальним (не відкидаючи той факт, що там все одно відбуваються певні події, тут герой дає розуміння того, що ним усвідомлюється різниця між дійсністю та сном). Ба більше, персонаж вдається до аналізу сну як процесу, його переживання, навіть наголошує на поділі «душатіло» та описує свої відчуття (а отже, рефлексує щодо цього зміненого стану свідомості): «Хіба ти віриш в ті поганські байки, ніби душа вночі літає в високості, а зранку повертається до тіла? Опускається доли? Та ти ж перший візьмешся переконувати, що сон – то рідина, розтоплений бурштин, прозора каніфоль, що снити – то

пірнати. Не літати. Та навіть і не пірнати, а занурюватися потроху. Та навіть і не занурюватися, бо ця тепла млість сама тебе затопить, залле спочатку вуха, потім очі й ніздрі й буде поволі підніматися, аж поки ти не опинишся на дні найглибшої западини, де й життя, мабуть, ніякого немає, де в тиші океанського мороку, гнані чи то підводними течіями, чи то власними фантазіями линуць такі реліктові, що й нереальні – голотурії, асцидії, офіури, морські лілії» [2, с. 79]. Сон для героя – місце, де відсутнє життя для нього, але є життя чогось давнього, фантастичного. Цікаво, що сон не асоціюється зі стражданнями на відміну від дійсності болю, наближається до чогось нереального, але тихого і спокійного, приємного за сенсорним сприйняттям.

«Пробудження теж потребували б класифікацій, якби залишалися незалежними од віку. Однак з роками їхня різноманітність робилася/ ставала все більш одноманітною, і він уже навіть не мріяв прокинутися ще колись, як раніше, в сльозах переляку й страху, не кажучи вже про сльози блаженства. І хоча переходи від життя нічного до буття земного відбувалися за різних обставин і в найрізноманітніших ситуаціях, що далі, то чіткіше вимальовувалася певна тенденція: пробудження потребували репріз!» [2, с. 81] – епізод демонструє читачеві, що персонаж має певний життєвий досвід і він стає частиною психологічного портрету. Цікавим є триада, за посередництвом якої героєм репрезентовано цей стан – «пригоди – література – психоаналіз»: «Треба буде розказати Карпові про ці нічні пригоди – чиста тобі література. Психоаналіз» [2, с. 93], розуміємо, що для Воцтека ці феномени є близькими за своєю суттю, герой обізнаний з ними та має абсолютно конкретний асоціативний ряд, який дає змогу читачеві усвідомити глибину мислення героя. Як бачимо, сон як стан зміненої свідомості грає важливу роль для архітекτονіки роману та для конструювання художнього світу тексту, ще більш важливим цей стан є для розуміння реципієнтом героя, який багато рефлексує у стані пробудження, порівнюючи сон та реальне буття. З цих міркувань можемо вибудувати його картину світу, маємо деталі (матеріал) для збагачення його психологічного портрету, життєвого бекграунду. Як зазначає С. Хопта: «Герої Ю. Іздрика (Воцтек, Леон) розчиняються серед безлічі можливих «субстанцій» (ситуація – це субстанція в екзистенційному світлі), через які має пройти людина, щоб усвідомити себе всюди, щоби бути всім тим, із чим можна себе ідентифікувати, щоб перемогти власне “Ніщо”, яке володітиме людським “Я” доти, доки людина уникатиме своєї справжності» [8, с. 40].

Серед інших доміантних у тексті станів зміненої свідомості, що мають вплив на художній світ роману, – стан алкогольного сп'яніння.

Насправді, цей стан у літературі – один із найчастотніших серед змінених станів свідомості. Його роль у тексті роману буде дещо відрізнятися від сну. Автор пише: «Знайомі намагалися обминати це кафе, щоб не потрапити на гачок обов'язкових Воцтеккових балачок, які мали наліт дещо нав'язливого алкогольного месіанізму» [2, с. 101]. По-перше, цей стан пов'язаний

із різними, конкретними хронотопами. До-друге, він певним чином впливає на поведінку головного героя і, по-третє, як видно з уривку, такий стан героя має вплив на комунікацію з людьми, що його оточують, а отже впливає на відносини у системі персонажів. Головне, що читач дізнається про Воццека у цьому стані, те, що: «Однак, проводячи вечори в пияцтві й балачках, Воцcek не просто вбивав час. Його хвора недорікуватістю проповідь поступово вдосконалювалася, шліфувалась стилістично, набувала образності, обростала пелехатими метафорами і соковитими деталями (...) Бо Воцcek готувався до значно амбітнішої місії, аніж навернення місцевих пияків» [2, с. 103]. Отже, алкогольне сп'яніння робить Воццека не агресивним чи занадто розслабленим, на нього воно впливає таким чином, що він починає усвідомлювати себе месією та навіть конструює певні сценарії своєї поведінки (завдяки чому можна, знову ж, детально зануритись в аналіз психологічного портрету героя та проаналізувати його комунікацію з іншими персонажами: як він їх бачить, яке місце їм відводить). О. Кошелюк зазначає: «Воцcek мав потаємну мету – він вирощував у собі, відшліфовував і відтреновував деяке надважливе послання людству, яке збирався виголосити на вулиці як звернення до мас. Психічна (внутрішня) комунікація повинна була перейти у масову. Воцcek ретельно готував промову. Як досвідчений оратор, політтехнолог, журналіст» [5]. Важливим є той факт, що ця психічна комунікація активується у момент проживання зміненого стану свідомості, він певним чином «працює» з героями. Наприклад, стан сп'яніння для більшості може стати, як зазначено автором, «формою самозахисту»: «Розріджене димом мовчання робилося нестерпним і провокувало на якусь розгнуждану розв'язність – є така форма самозахисту – ну шо, чуваки, жбахнем по стопаріку? Жбхнули. Трохи попустило. Але приваблені коньячним духом устригли в дію інші персонажі. Постукав у зачинені зсередини двері некто Боборикін і, прикрившись іменем Антона, домігся того, що його впустили і навіть налили чарку. Набігли ще якісь, безіменні. Зчинився галас і шум»

[2, с. 121]. Спостерігаємо, як прискорюється оповідь, як швидко долучаються до світу твору інші персонажі (хоч і безіменні, або з не своїми іменами), це нагадує певним чином карнавальний всесвіт, де за масками люди відкриваються швидше, спілкування простіше вибудовується, легше встановлюється взаємодія, більшість з персонажів сміливішають та готові до інтерації (тут роль цієї маски і відіграє змінений стан свідомості героїв). І, безумовно, на це реагує і простір: він змінюється, стає більш динамічним, хоча і не факт, він наповнюється новими сенсами чи інсайтами, але темп подій та оповіді прискорюється.

Висновки. Проаналізувавши два базових, на нашу думку, змінених стани свідомості в романі «Воцcek» Юрія Іздрика, можемо дійти наступних висновків. Стан зміненої свідомості впливає на особистість героя, який у ньому (цьому стані) перебуває. Цей стан може працювати на проявлення певних рис характеру, психологічних особливостей, специфіки емоційних станів героя, конкретизувати його установки, картину світу, виявити унікальність його життєвого досвіду та бекграунд подій, які могли на персонажа вплинути. Все це може бути предметом окремих літературознавчих досліджень, що зможуть по-різному актуалізувати літературний текст, його мотивну систему та гіпотетичний вплив на реципієнта, роль тексту як культурного та суспільного феномену.

Окрім усього перерахованого змінені стани свідомості можуть впливати на структуру мережі взаємин у системі персонажів та змінювати її, що призводить до зміни мотивування подій, альтернативного сприйняття ситуацій, зміни темпу динаміки подій сюжету (як його уповільнення, так і його прискорення), надати унікальності лінгвістичному коду тощо. Це все стосується поетики тексту і прямо впливає на її конструювання та структуру. Отже, розуміємо, що залучення такого аспекту як змінені стани свідомості має широкий спектр впливу на конструювання автором художнього світу літературного тексту та його рецепцію, що є перспективним для літературознавчих досліджень.

Література:

1. Жидко М. Феноменологія та топологія станів свідомості в контексті цифрового футурошоку. *Науковий журнал «Інсайт»*. Випуск 1. 2019. С. 26–32. DOI: 10.32999/2663-970x/2019-1-4
2. Іздрик Ю. Воцcek. Острів КРК. АМтм : художня проза. Львів : Видавництво Старого Лева, 2024. 464 с.
3. Калб Д., Морено А. Сон. Наука сну, або Пробудження після неспокійної ночі. Львів : Видавництво Анетти Антоненко, Київ: Ніка-Центр, 2018. 144 с.
4. Котлер С., Уіл Дж. Викрадачі вогню. Таємна революція змінених станів. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 272 с.
5. Кошелюк О. Вербальне та маргінальне: патологія комунікації у романі Ю. Іздрика «Воцcek». [Електронний ресурс] *Режим доступу*: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/4193/1/Verbalne_i_marginalne_Izdryk.pdf
6. Лембке А. Дофамінове покоління. Де межа між болем і задоволенням. Київ: Лабораторія, 2023. 208 с.
7. Присяжнюк Л. Змінені стани свідомості як текстовий феномен: досвід лінгвопсихологічного аналізу. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*. Том 14, № 1. 2011. С. 109–113.
8. Хопта С. Рефлексивні діалоги адитивної особистості в дискурсі Юрія Іздрика (на матеріалі романів «Воцcek» та «Подвійний Леон»). *Слово і Час*. № 11. 2009. С. 38–45.
9. Черниш А. Психоаналітична домінанта творів Ю. Іздрика. *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 23. Том 2. 2022. С. 237–242. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.2.46>
10. Літературознавчий словник-довідник. За ред. Р. Гром'яка, Ю. Коваліва, В. Теремка. Київ: ВЦ «Академія», 2006. 752 с.

References:

1. Zhydko M. (2019). Penomenologiya ta topologiya staniv svidomosti v konteksti tsyfrovogo futuroshoku [The phenomenology and topology of states of consciousness in the context of conscious futuroshock]. *Naukovyy zhurnal "Insayt"* [Scientific journal "Insight"]. Iss. 1, pp. 26–32 [in Ukrainian]. DOI: 10.32999/2663-970x/2019-1-4
2. Izdryk Yu. (2024). *Wozzeck*. Ostriv KRK. AMtm : khudozhnya proza [Wozzeck. Ostriv KRK. AMtm : prose fiction]. Lviv: The Old Lion Publishing House, 464 p. [in Ukrainian].
3. Calb D., Moreno A. (2018). *Son. Nauka snu, abo Probudzenya pislya nespokiyanoi nochi* [Sleep. The Science of Sleep or Awakening after restless night]. Lviv: Anetta Antononko Publishers, Kyiv: Nika-Centre, 144 p. [in Ukrainian.]
4. Kotler S., Wheal J. (2019). *Vykradachi vognu. Tayemna revolutsia zminenykh staniv* [How Silicon Valley, the Navy SAELs, and Maverick Scientists Are Revolutionizing the Way We Live and Work]. Kyiv: Yakaboo Publishing, 272 p. [in Ukrainian].
5. Kosheliyuk O. *Verbalne ta marginalne: patologiya komunikatsii u romani Yu. Izdryka "Wozzeck"* [Verbal and marginal: the pathology of communication in the novel "Wozzeck" by Yu. Izdryk]. [Online source] Access link : https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/4193/1/Verbalne_i_marginalne_Izdryk.pdf
6. Lembke A. (2023). *Dofaminove pokolinnya. De mezha mizh bolem I zadovolennyam* [Dopamine Nation. Finding Balance in the Age of Indulgence]. Kyiv: Laboratory, 208 p. [in Ukrainian].
7. Prysyzhniyuk L. (2011). *Zmineni stany svidomosti yak tekstovyy fenomen: dosvid lingvopsykholoichnogo analizu* [The altered states of consciousness as a textual phenomenon: experience of linguistic-psychological analysis]. *Visnyk KNLU. Seriya Filologiya* [Bulletin KNLU. Series Philology]. Iss. 13, № 1, pp. 109–113 [in Ukrainian].
8. Khopta S. (2009). *Reflektyvni dialogy adytyvnoyi osobystosti v dyskursi Yuriya Izdryka (na materialy romaniv "Wozzeck" ta "Podviynyi Leon")* [Reflective dialogues of addictive personality in the discourse of Yuriy Izdryk (based on materials of the novels "Wozzeck" and "Double Leon")]. *Slovo i chas* [Word and Time]. Iss.11, pp. 38–45 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.2.46>
9. Chernysh A. (2022). *Psykhoanalitichna dominanta tvoriv Yu. Izdryka* [Psychoanalytic dominant of Yu. Izdryk works]. *Zakarpatsky filologichni studiyi* [Zakarpaty Philological Studios]. Iss. 23, № 2, pp. 237–242 [in Ukrainian].
10. *Lireraturonnavchy slovnyk-dovidnyk* (2006). [Literary Studies Dictionary]. Edited by Gromiyak R., Kovaliv Yu., Teremok V., Kyiv: EC "Academy", 752 p. [in Ukrainian].